

SXEDIO-B.16

23.7.1977: Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΣΕ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΟΥ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΤΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟ ΣΤΑΥΡΟ ΨΥΧΑΡΗ ΑΝΑΦΕΡΕΙ ΟΤΙ ΔΕΝ ΕΔΙΝΕ ΣΗΜΑΣΙΑ ΣΤΙΣ ΦΗΜΕΣ ΓΙΑ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΕΣΤΩ ΚΑΙ ΑΝ ΠΟΛΛΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΗΣΑΝ ΠΟΛΥ ΥΠΟΠΤΕΣ. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΙΔΙΟ ΤΩΝ ΔΡΑΜΑΤΙΚΩΝ ΩΡΩΝ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗ ΦΥΓΗ ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΦΙΞΗ ΤΟΥ ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ ΜΕΣΩ ΜΑΛΤΑΣ

Ο Πρόεδρος Μακάριος σε μια μακρά συνέντευξη του στον ελλαδίτη δημοσιογράφο Σταύρο Ψυχάρη (Έκδοση Παγκύπριας Πορείας Αγάπης Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ, αρ.1 3 Αυγούστου 1979, Λευκωσία) περιέγραψε τις δραματικές στιγμές που πέρασε από το Σάββατο 13 Ιουλίου μέχρι την Τετάρτη 17 Ιουλίου 1974 που έφθασε στο Λονδίνο κααδιωκόμενος από τους πραξικοπηματίες που στράφηκαν εναντίον του στις 15 Ιουλίου ενώ βρισκόταν στο Προεδρικό απ' όπου γλύτωσε ως εκ θαύματος και διέψυγε στην Πάφο.

Η συνέντευξη έχει ως εξής:

ΜΑΚΑΡΙΟΣ: Το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974, που σχεδίασε και διενήργησε η ελληνική χούντα ήταν ο πρόλογος της σημερινής κυπριακής τραγωδίας. Αν το προδοτικό εκείνο πραξικόπημα δεν γινόταν, ουδέποτε η Τουρκία θα πραγματοποιούσε τις συχνές απειλές της για εισβολή στην Κύπρο. Μοναδική και ανεπανάληπτη ευκαιρία για την Τουρκία ήταν το πραξικόπημα.

Πολύς κόσμος στην Κύπρο μιλούσε από καιρό για την πιθανότητα ή μάλλον την βεβαιότητα πραξικοπήματος. Προσωπικά όμως, δεν έδινα σημασία στις φήμες και στα όσα ελέγοντο περί πραξικοπήματος, έστω και αν αντιλαμβανόμουν ότι πολλές ενέργειες Ελλήνων Αξιωματικών, που στελέχωναν την Κυπριακή Εθνοφρουρά, ήσαν πολύ ύποπτες. Ηξερα βέβαια πως δεν ήμουν πολύ συμπαθής στην δικτατορική Κυβέρνηση της Ελλάδος- και μπορώ

να πω ότι αμοιβαία ήσαν τα αισθήματα- πίστευα όμως, ότι δεν θα προχωρούσε μέχρι πραξικοπήματος, γιατί θα διέθετε έστω και μικρά δόση λογικής και θα σκεπτόταν τις συνέπειες ενός τέτοιου εγχειρήματος, που αναμφίβολα θα ήταν στρατιωτική ενός τέτοιου εγχειρήματος, που αναμφίβολα θα ήταν στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας στην Κύπρο. Όταν συνομιλητές μου εξέφραζαν φόβους για πραξικόπημα και έδιναν την συμβουλή ότι έπρεπε να ληφθούν εγκαίρως κάποια μέτρα, η απάντηση μου ήταν ότι απεκλείετο να γίνει πραξικόπημα, γιατί αυτό θα είχε συνέπειες. Και πρόσθετα πως θα ήταν προτιμότερο για την χούντα, που ήθελε τον φυσικό αφανισμό μου από το πολιτικό προσκήνιο, να συνεχίση τις απόπειρες κατά τη ζωής μου με τη πιθανότητα ότι τελικά κάποια από τις απόπειρες θα πετύγγανε. Αυτός ο τρόπος εξόντωσης μου δεν θα είχε ίσως τα τρομερά επακόλουθα, που θα έφερνε ένα ανοικτό πραξικόπημα. Με αυτές, λοιπόν τις σκέψεις απέκλεια το ενδεχόμενο πραξικοπήματος. Απεδείχθη, όμως, πως έσφαλλα στις κρίσεις μου, πιστώνοντας την χούντα με κάποιο βαθμό λογικής.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Δημοσιεύθηκε στον τύπο, Μακαριώτατε, ότι είχατε κάποια ειδοποίηση πως θα γινόταν πραξικόπημα στις 15 Ιουλίου. Γνώσθηκε ακόμα πως πληροφορία για πραξικόπημα είχατε και από τους αμερικανούς. Αληθεύουν αυτά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δυο μέρες πριν από το πραξικόπημα ανέβηκα στο Τρόοδος. Είναι εκεί στο βουνό μια εξοχική κατοικία, που έμενε το καλοκαίρι ο Άγγλος κυβερνήτης, την οποία χρησιμοποιώ, όταν αισθάνωμαι την ανάγκη να απομονωθώ για να ξεκουρασθώ ή να εργασθώ με ησυχία. Λίγες ώρες μετά που έφθασα στο Τρόοδος, είχα ένα τηλεφώνημα από ένα Έλληνα κύπριο, που μόλις είχε έλθει από την Αθήνα και ήθελε να με συναντήση, για να μου μεταδώση μια πολύ σοβαρή, όπως την χαρακτήρισε πληροφορία. Απάντησα πως ήμουν πολύ κουρασμένος και δεν μπορούσα να τον δεχθώ εκείνη την ημέρα. Του ώρισα συνάντηση για το πρωί της Δευτέρας, 15 Ιουλίου, που θα κατέβαινα στην

Λευκωσία. Η συνάντηση εκείνη δεν έγινε γιατί λίγα λεπτά πριν από την ώρα που θα γινόταν, το Προεδρικό Μέγαρο ήταν περικυκλωμένο από τανκς και τεθωρακισμένα. Αργότερα έμαθα πως η πληροφορία που θα μου μετέδιδε ο επισκέπτης μου ήταν ότι σχεδίαζόταν πραξικόπημα εναντίον μου. Την πληροφορία αυτή την είχε, όπως είπε ο ίδιος, από αξιόπιστη πηγή των Αθηνών. Αλλά, και αν γινόταν η συνάντηση στο Τρόοδος και μου μετέδιδε την πληροφορία για πραξικόπημα, νομίζω ότι και πάλιν δεν θα την δεχόμουν σοβαρά.

Στις 12 Ιουλίου, δηλαδή τρεις μέρες πριν από το πραξικόπημα είχα δεχθή στο προεδρικό Μέγαρο τον Αμερικανό Πρέσβυ κ. Ρότζερ Ντεϊβίς που σκοτώθηκε λίγες εβδομάδες αργότερα στις διαδηλώσεις που έγιναν έξω από την αμερικανική Πρεσβεία στην Λευκωσία. Στην διάρκεια της συνομιλίας μας ο αμερικανός Πρέσβης με ρώτησε, αν συμμεριζόμουν την άποψη, που πολλοί εξέφραζαν ότι η κατάσταση στην Κύπρο ήταν επικίνδυνη. Απάντησα ότι δεν την έβλεπα ούτε επικίνδυνη ούτε σοβαρή. Δεν ξέρω αν η ερώτηση του Ντεϊβίς υπονοούσε πληροφορία για πραξικόπημα. Ξέρω μονάχα πως έστειλε, ύστερα από τη συνάντησή μας, τηλεγράφημα το αμερικανικό υπουργείο Εξωτερικών, σχετικά με το περιεχόμενο της συνομιλίας μας, τονίζοντας ότι σε σχετική ερώτηση του απάντησα με χαμόγελο ότι η κατάσταση δεν ήταν καθόλου επικίνδυνη και δεν είχα φόβους για τίποτε το σοβαρό. Για το τηλεγράφημα αυτό μου μίλησε ο αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών δρ Κίσιγκερ στην πρώτη συνάντησή που είχα μαζί του στην Ουάσιγκτων μετά το πραξικόπημα. Σχολιάζοντας το τηλεγράφημα αυτό ο δρ Κίσιγκερ μου είπε πως όταν το διάβασε διερωτάτο κατά πόσον οι πληροφορίες που είχε η Κυβέρνηση του από την αμερικανική Υπηρεσία Πληροφοριών στην Ελλάδα για επικείμενο πραξικόπημα, δεν ήσαν σωστές, αφού εγώ δεν ανησυχούσα για μια τέτοια ενέργεια. Όπως πιο αναλυτικά μου εξήγησε ο δρ Κίσιγκερ, οι

πληροφορίες του ήταν ότι το πραξικόπημα δεν έπρεπε να αποκλείεται και μπορούσε να γίνη οποιαδήποτε στιγμή. Δεν είχε, όμως, απόλυτα εθνικές πληροφορίες η Κυβέρνηση του και τίποτε δεν ήξερε για την ημερομηνία του πραξικοπήματος, μου είπε, προσθέτοντας ότι ο ίδιος πληροφορήθηκε τη διενέργεια του πραξικοπήματος την ημέρα ακριβώς που γινόταν. Δεν μπορώ να πω με θετικότητα ότι οι Αμερικανοί ήξεραν για το πραξικόπημα και δεν το εμπόδισα, ούτε και να πω ότι το ενθάρρυναν. Λέγω μονάχα πως ο δρ Κίσσιγκερ με διαβεβαίωσε για το αντίθετο, λέγοντας πως δεν είχε κανένα λόγο η αμερικανική Κυβέρνηση να θέλη την ανατροπήν μου. Εκείνο, που ξέρω είναι ότι σ' ένα τηλεγράφημα που εστάλη στο αμερικανικό υπουργείο Εξωτερικών από στέλεχος της αμερικανικής υπηρεσίας πληροφοριών στην Αθήνα αναφερόταν ότι υπήρχαν διαβεβαιώσεις από υπεύθυνο της στρατιωτικής κυβερνήσεως των Αθηνών ότι δεν θα γινόταν πραξικόπημα.

Ανεξάρτητα από όλα αυτά που ανέφερα για πληροφορίες σχετικά με την διενέργεια πραξικοπήματος, επαναλαμβάνω ότι προσωπικά δεν πίστευα και δεν συμμεριζόμουν τα περί πραξικοπήματος.

Πολύ νωρίς τη Δευτέρα, **15** Ιουλίου, ξεκίνησα από το Τρόοδος, επιστρέφοντας στην Λευκωσία. Ούτε για μια στιγμή δεν πέρασε από το μυαλό μου η σκέψη για κάτι το κακό. Πού να φαναταζόμουν τι με ανέμενε. Ολα ήσαν τόσο ήσυχα. Το αυτοκίνητο μου πέρασε έξω από το στρατόπεδο της ελληνικής δυνάμεως Κύπρου (ΕΛΔΥΚ). Δεν αντελήφθηκα καμμιιά ασυνήθιστη κίνηση. Στις **7.40** το πρωί ήμουν ήδη στο γραφείο μου. Είχα βραχεία συνεργασία με τον υφυπουργό κ. Πάτροκλο Σταύρου. Ακολουθώντας με επισκέφθη ο Γενικός Εισαγγελέας κ. Κρίτων Τορναρίτης για ωρισμένα θέματα και δέχθηκα επίσης μερικούς επισκέπτες από χωριά, που ήλθαν έκτακτα για να μου αναφέρουν προβλήματα τους. Στις **8.20** δεχόμουν **30**μελή ομάδα παιδιών από το Κάϊρο, αγόρια και κορίτσια, ηλικίας

μεταξύ 13 και 17 ετών, που είχαν έλθει στην Κύπρο ως προσκεκλημένοι και φιλοξενούμενοι μου. Ησαν Ελληνόπουλα

που ανήκαν σε μια χριστιανική κίνηση, την Ορθόδοξη Χριστιανική αδελφότητα Νέων. Αφού χαιρέτισα τα παιδιά, το καθένα χωριστά με χειραψία, ο επικεφαλής της ομάδος ένα αγόρι 17 χρόνων περίπου, άρχισε να με προσφωνή διαβάζοντας από χειρόγραφο. Δεν πρόλαβε να προχωρήσει στην προσφώνηση του, όταν ακούσθηκαν οι πρώτοι πυροβολισμοί. Το παιδί τρόμαξε και σταμάτησε την προσφώνηση. Αν και δεν αντελήφθηκα την αιτία των πυροβολισμών, είπα στο παιδί πως δεν συμβαίνει τίποτε και να συνεχίσει την προσφώνηση του.

Συνεχίστηκε η προσφώνηση, αλλά συνεχιζόντουσαν και οι πυροβολισμοί. Εν τω μεταξύ μπήκε στο σαλόνι ένας αξιωματικός της Προεδρικής Φρουράς για να μου πη ότι τανκς και τεθωρακισμένα της Εθνικής Φρουράς έφθασαν μπροστά στην είσοδο του κτιρίου. Δεν μπορούσα να πιστέψω ότι γινόταν πραξικόπημα. Μαζί με τα παιδιά φύγαμε από το σαλόνι, που είχε πολλές πόρτες και παράθυρα και ήταν εκτεθειμένο και πήγαμε στον διάδρομο του Μεγάρου. Εκεί μαζεύτηκε και όλο το γραμματειακό προσωπικό. Σε κάποιο γραφείο βρισκόταν ο υπουργός Δικαιοσύνης κ. Χρίστος Βάκης που ανέμενε να με δει και τον οποίο οι πραξικοπηματίες, όπως έμαθα αργότερα, κακοποίησαν βάνουσα.

Στον διάδρομο στεκόμαστε για δεκαπέντε λεπτά περίπου, ενώ το Προεδρικό βαλλόταν με βαριά όπλα. Τα κορίτσια από το Κάϊρο άρχισαν να κλαίνε κι' εγώ προσπαθούσα να τα ενθαρρύνω λέγοντας τους ότι δεν πρέπει να φοβούνται, γιατί το Προεδρικό προστατευόταν από άνδρες γενναίους, την Προεδρική Φρουρά. Ο Υφυπουργός μου και μέλη του γραμματειακού προσωπικού με συμβούλευαν να φύγω, γιατί εγώ ήμουν ο στόχος της επιθέσεως και δεν θα γλύτωνα από τον θάνατο, αν οι πραξικοπηματίες έμπαιναν στο κτίριο. Απεφάσισα τελικά να εγκαταλείψω το Μέγαρο το οποίο άρχισε ήδη να παίρνει φωτιά από την ανατολική πλευρά.

Ρίχνοντας ένα βλέμμα από τα παράθυρα του γραφείου μου αντελήφθηκα ότι το Μέγαρο δεν ήταν εντελώς περικυκλωμένο και ότι υπήρχε κάποια διέξοδος προς την δυτική πλευρά του κτιρίου. Εφυγα από τη δυτική πόρτα του γραφείου μου και ακολούθησα ένα κατηφορικό δρομάκι που κατέβαινε στην κοίτη ποταμού, πέρασα στη απέναντι όχθη και παίρνοντας τον μικρό ανήφορο έφθασα στον δρόμο. Κατά τη φυγή μου με ακολούθησαν δύο αξιωματικοί της αστυνομίας, ο Νίκος Θρασυβούλου και ο Ανδρέας Ποταμάρης, που ήταν απεσπασμένοι στην Προεδρική Φρουρά και ο ανεψιός μου, γιός της αδελφής μου, Ανδρέας Νεοφύτου αξιωματικός του Κυπριακού Στρατού. Δεν ήξερα ποια θα ήταν η έκβαση της επιθέσεως κατά του Προεδρικού Μεγάρου και φεύγοντας, σχεδίαζα να πάω στο Μετόχι της Μονής Κύκκου που ήταν εκεί κοντά και να περιμένω την εξέλιξη. Αναζητούσαμε αυτοκίνητο για να πάμε μέχρι το Μετόχι. Σε μερικά λεπτά φάνηκε ένα ιδιωτικό αυτοκίνητο. Κάναμε στον οδηγό νόημα να σταματήσει και ζητήσαμε να μας δανείσει το αυτοκίνητο του. Με πολλή προθυμία μας τόδωσε. Μας είπε, όμως ότι δεν είχε βενζίνη και δεν μπορούσαμε να προχωρήσουμε σε μακρινή απόσταση. Κάθισε στο τιμόνι ο ανεψιός μου και ξεκινήσαμε για το Μετόχι του Κύκκου.

Υστερα από λίγα μέτρα το αυτοκίνητο σταμάτησε. Είχε τελειώσει η βενζίνη. Αναγκαστήκαμε να κατεβούμε. Σε λίγα λεπτά περνούσε άλλο αυτοκίνητο. Το σταματήσαμε και παρακαλέσαμε τον ιδιοκτήτη να μας το δώσει, για να πάμε σε κάποιο μέρος εκεί κοντά. Εδειξε κι' αυτός την ίδια προθυμία, όπως και ο πρώτος. Ούτε ο ένας ούτε ο άλλος ρώτησαν τι συνέβαινε. Νομίζω, όμως ότι καταλάβαιναν τι συνέβαινε, γιατί ακουγόntonουσαν δυνατά ως εκεί οι εκρήξεις των όλμων και των βλημάτων κατά του Προεδρικού Μεγάρου. Το δεύτερο αυτοκίνητο ήταν αναπηρικό. Ο ιδιοκτήτης του είχε χάσει πριν μερικά χρόνια και τα δυο του πόδια από έκρηξη χειροβομβίδας και ξύλινα ήσαν τα πόδια του από τα γόνατα και κάτω.

Ξεκινήσαμε τώρα με το αναπηρικό αυτοκίνητο για το Μετόχι. Εκεί που πλησιάζαμε, βλέπουμε τανκς να έρχονται προς τη δική μας κατεύθυνση. Ήσαν εκείνα που θα συμπλήρωναν τον κλοιό του Προεδρικού από τη δυτική πλευρά, αλλά έφθαναν με κάποια καθυστέρηση. Αλλάξαμε αμέσως κατεύθυνση. Γυρίσαμε προς τα πίσω και αντί στο Μετόχι, πήγαμε περνώντας μερικά προάστια της Λευκωσίας, στο χωριό Κλήρου, κάπου 20 μίλια μακριά από τη Λευκωσία και σταθμεύσαμε σε γνωστό μας σπίτι.

Το σπίτι ανήκε σε αστυνομικό της Προεδρικής Φρουράς, τον Νεοκλή Μαλέκο, ο οποίος μάλιστα το βράδυ της παραμονής του πραξικοπήματος ήταν καθήκον στο Πορεδρικό και έφυγε στις 5 το πρωί για να κοιμηθή στο σπίτι του. Αφού καθίσαμε για μισή ώρα περίπου στο σπίτι αυτό, ένας από τους συνοδούς μου έκαμε την εισήγηση να φύγουμε για το Τρόοδος. Δεν μου άρεσε η ιδέα και απάντησα ότι δεν πρόκειται να πάρω τα βουνά. Επιμένοντας εκείνος, είπε ότι έπρεπε να απομακρυνθούμε πολύ από την Λευκωσία, για να βρισκόμαστε έξω από τυχόν κλοιό της πρωτεύουσας και των προαστίων. Δέχθηκα να πάρουμε τον δρόμο προς το Τρόοδος και θα αποφάσιζα "καθ' οδόν" που τελικά θα πηγαίναμε. Καθόμουν στο πίσω κάθισμα του αυτοκινήτου ανάμεσα στους δυο αξιωματικούς της αστυνομίας και, όταν περνούσαμε από χωριά έσκυβα λιγάκι για να μη γίνω αντιληπτός. Φθάνοντας στο Τρόοδος ειδοποίησα τους λίγους αστυνομικούς που ήταν στην εξοχική κατοικία, να φύγουν και να μας ακολουθήσουν. Από το Τρόοδος απεφάσισα να πάω στο Μοναστήρι του Κύκκου, εκεί που νεαρός υπηρτησα για δέκα χρόνια ως δόκιμος. Γύρω στο μεσημέρι φθάσαμε στο Μοναστήρι. Σε μικρή απόσταση προτού φθάσουμε σταματήσαμε σε κάποιο σημείο του δρόμου και προσπάθησα με τον ασύρματο που διέθετε ένα από τα αυτοκίνητα της Φρουράς που μας ακολούθησε από το Τρόοδος να επικοινωνήσω με το Προεδρικό Μέγαρο στη Λευκωσία. Επειδή η επικοινωνία ήταν αδύνατη, έκαμα τη σκέψη πως είτε το Προεδρικό έπεσε είτε ο

ασύρματος του Προεδρικού χάλασε.

Υστερα προσπάθησα να επικοινωνήσω με την Αρχιεπισκοπή. Υπήρχε και εκεί ασύρματος. Ερώτησα τους συνοδούς μου για το σύνθημα, που έπρεπε να χρησιμοποιήσω. Μου είπαν να φωνάξω "Ακρόπολις από Ενα". " Ακρόπολις" ήταν το συνθηματικό όνομα της Αρχιεπισκοπής και "ενα" το δικό μου. Μόλις, λοιπόν φώναξα στον ασύρματο " Ακρόπολις από Ενα" άκουσα την απάντηση: "Εδώ Ακρόπολις". "Ο Αρχιεπίσκοπος μιλάει" είπα. Άκουσα αμέσως φωνές και κλάματα που δεν μπορούσα να εξηγήσω. Η εξήγηση ήταν ότι με νόμιζαν νεκρό. Και τώρα άκουαν τη φωνή μου. Ήμουν ζωντανός. Το Κυπριακό ραδιόφωνο είχε αρχίσει από τις **9.15** το πρωί να πληροφορή τον λαό ότι η Εθνική Φρουρά επενέβη "για να σώσει την Κύπρο" και ότι "ο Μακάριος είναι ήδη νεκρός". Δεν άκουσα εγώ ραδιόφωνο και επομένως δεν γνώριζα πως με πέθαναν. Και χάρηκα, όταν ανακάλυψα ότι ήμουν ζωντανός. Επικοινωνώντας με την Αρχιεπισκοπή έδωσα οδηγίες να κτυπήσουν τις καμπάνες των εκκλησιών και να ειδοποιηθεί ο λαός να ξεχυθή στους δρόμους για να ματαιώσει τις πραξικοπηματικές ενέργειες της Εθνοφρουράς.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς Μακαριώτατε, οι άνθρωποι της Φρουράς σας δεν είχαν πάρει είδηση, πριν φθάσουν στο Προεδρικό Μέγαρο τα τανκς και τα τεθωρακισμένα, αφού η έξοδος τους από τα στρατόπεδα έγινε χωρίς καμιά προφύλαξη και υπό το φως του ήλιου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Παρά το γεγονός ότι εγώ δεν πίστευα πως ήταν δυνατό να γίνη πραξικόπημα, μέλη της Προεδρικής Φρουράς παρακολουθούσαν τα βράδυα τα στρατόπεδα, για να σημάνουν συναγερμό, αν εκινούντο προς τα έξω άρματα μάχης ή τεθωρακισμένα. Όπως επληροφορήθηκα αργότερα, έκαναν παρακολούθηση στρατοπέδων και κατά το βράδυ της **14ης** Ιουλίου και το πρωί όταν ξημέρωσε, φύγανε. Απ' ό,τι ξέρω, τα πραξικοπήματα γίνονται νυκτερινές ώρες. Στην δική μας περίπτωση έγινε σε ώρα που κανένας δεν μπορούσε να αναμένει πραξικόπημα. Και εκείνοι που είδαν τα τανκς να κινούνται ενόμιζαν πως πηγαίνουν για

ασκήσεις. Αντελήφθησαν περί τίνος επρόκειτο μετά την είσοδο τους στον περίβολο του Προεδρικού.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς αισθανόσαστε, Μακαριώτατε, όταν φεύγατε από το Προεδρικό Μέγαρο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ήμουν απόλυτα ψύχραιμος. Ούτε καν έτρεχα καθώς εγκατέλειπα το γραφείο μου και έφευγα από το Προεδρικό. Δεν νομίζω πως άλλαξε το χρώμα του προσώπου μου ή έγινε ταχύτερος ο παλμός της καρδιάς μου. Γενικά, δεν είχα μέσα μου κανένα αίσθημα φόβου. Κι' εκείνο που πρέπει να προσθέσω, είναι ότι η φυγή και διάσωση μου ήταν ένα θαύμα. Αν έφευγα από το Προεδρικό λίγα λεπτά νωρίτερα, θα έφθανα και θα έμπαινα στο Μετόχι. Κι' εκεί οπωσδήποτε θα με περικύκλωναν και δεν θα υπήρχε τρόπος διαφυγής. Γιατί αμέσως κτυπήθηκε και το Μετόχι. Εξ άλλου, αν έφευγα από το Προεδρικό λίγα λεπτά αργότερα θα είχε συμπληρωθεί ο κλοιός και δεν θα μπορούσα να διαφύγω. Αλλά και στον δρόμο προς το Τρόοδος οι πραξικοπηματίες έβαλαν σε διάφορα σημεία οδοφράγματα. Και τα οδοφράγματα μπήκαν μερικά μόνο μερικά λεπτά ύστερα από το πέρασμά μου.

Συγκίνηση δοκίμασα, όταν έφθασα στο Μοναστήρι, που μου θύμιζε τα χρόνια της εκεί υπηρεσίας μου ως δοκίμου και αργότερα ως διακόνου. Στην γαλήνη του Μοναστηριού αυτού άσκησα τον εαυτό μου για χρόνια και από εκεί άρχισε η πορεία μου προς το μέλλον. Πολλές αναμνήσεις με συνδέουν μ'αυτό το μοναστήρι. Το αποκαλούν βασιλικό μοναστήρι, γιατί είναι κτισμένο από τον αυτοκράτορα Αλέξιο Κομνηνό και φυλάσσεται σ' αυτό μια εικόνα της Παναγίας, που κατά την παράδοση είναι μια από τις τρεις εικόνες που ζωγράφησε ο Απόστολος Λουκάς.

Μόλις έφθασα στο Μοναστήρι, πήγα κατ' ευθείαν στην εκκλησία για να προσκυνήσω την εικόνα της Παναγίας. Το μεσημέρι έφαγα μαζί με τους μοναχούς στην κοινή τραπεζαρία. Ύστερα πλάγιασα σ' ένα από τα κελλιά των μοναχών για να ξεκουραστώ λιγάκι. Στο μεταξύ έγινε γνωστό πως ήμουν στο Μοναστήρι κι' άρισαν να μαζεύονται άνθρωποι από τα γύρω χωριά.

Πολλοί απ' αυτούς ήταν ωπλισμένοι, έτοιμοι να αντιταχθούν στους πραξικοπηματίες, αν δοκίμαζαν να έλθουν εκεί. Γύρω στις **3.30** το απόγευμα άκουσα από ένα μικρό ραδιόφωνο, που κρατούσε ένας μοναχός διάφορα συνθήματα για μένα. Ρώτησα από που μετεδίδοντο αυτά τα συνθήματα και πληροφορήθηκα ότι υπήρχε ένας βοηθητικός ραδιοσταθμός στην Πάφο και ότι απ' εκεί μετεδίδοντο ομιλίες να πάω στην Πάφο, για να μιλήσω στον λαό από τον ραδιοσταθμόν αυτόν. Ξεκίνησα αμέσως από το μοναστήρι και κατά τις **7** το βράδυ έφθασα στην Μητρόπολη της Πάφου. Πηγαίνοντας προς την Πάφο, πέρασα από το χωριό μου, την Παναγιά. Δεν σταμάτησα καθόλου στο χωριό. Μερικοί χωριανοί, όμως με είδαν μέσα στο αυτοκίνητο και μετέδωσαν αμέσως με κωδωνοκρουσίες το μήνυμα ότι δεν ήμουν νεκρός, όπως έλεγε το ραδιόφωνο, αλλά ζωντανός και πήγαινα στην Πάφο. Εκείνη την ημέρα όλοι οι χωριανοί, άνδρες και γυναίκες, όταν άκουσαν για τον θάνατο μου, μαζεύτηκαν στην αυλή της εκκλησίας. Και πολύς ήταν ο οδυρμός και θρήνος. Η πληροφορία ότι με είδαν ζωντανό έδωσε σ' όλους μεγάλη χαρά.

Όταν έφθασα στην Πάφο, μίλησα από τον εξώστη της Μητροπόλεως στο πλήθος, που συγκεντρώθηκε εκεί μόλις πληροφορήθηκε την άφιξη μου. Λίγα λεπτά αργότερα μίλησα προς τον Κυπριακό λαό από τον μικρό ραδιοσταθμό της Πάφου. Δεν μπορώ να περιγράψω τη συγκίνηση, που δοκίμασα. Πληροφορώντας τον λαό ότι ήμουν ζωντανός και καλώντας τον σε αντίσταση κατά των πραξικοπηματιών. Η ραδιοφωνική αυτή ομιλία μου ακούστηκε μέχρι την Ρόδο. Ακούστηκε επίσης στο Τελ Αβίβ κι' από εκεί μετεδόθη σ'ολόκληρο τον κόσμο μέσα σε λίγη ώρα. Ο ραδιοσταθμός της Λευκωσίας έπαυσε πλέον να μεταδίδει ότι ήμουν νεκρός. Και οι πραξικοπηματίες έπαψαν να αναζητούν το πτώμα μου κάτω από τους σωρούς των ερειπίων του κατεστραμμένου πια Προεδρικού Μεγάρου.

Το βράδυ της **15ης** Ιουλίου κοιμήθηκα στην

Μητρόπολη Πάφου. Σχεδίαζα την επομένη να πάω στην Λεμεσό, αν δεν επικρατούσαν εν τω μεταξύ οι πραξικοπηματίες. Για βοήθεια της Λεμεσού στην αντίσταση της έτρεξαν από την Πάφο εκατοντάδες πολίτες, που πήραν όπλα από το εκεί στρατόπεδο της Εθνικής Φρουράς, το οποίο κατέλαβαν και έκλεισαν σε κρατητήριο τον εξ Ελλάδος διοικητή του. Αντιστασιακό πνεύμα έδειχναν και οι κάτοικοι της Λεμεσού. Τελικά, όμως επεκράτησαν μέχρι την επομένη μέρα οι πραξικοπηματίες.

Το πρωί της 16ης Ιουλίου ήλθαν στην Πάφο με ελικόπτερο για να με επισκεφθούν, ο Ειδικός αντιπρόσωπος του Γενικού Γραμματέως των Ηνωμένων Εθνών κ. Βέκμαν και ο διοικητής της Ειρηνευτικής δύναμewς των Ηνωμένων Εθνών Στρατηγός Τσαντ. Σε ερώτηση τους, αν ήθελα να πάρουν οποιαδήποτε μέτρα για την προστασία μου, απάντησα αρνητικά. Είπα, όμως, να διαβιβάσουν παράκληση μου προς τον Γενικό Γραμματέα δρα Βάλντχαϊμ, για σύγκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας και καταδίκη του πραξικοπήματος.

Λίγο ύστερα από την αποχώρηση του κ. Βέκμαν και του Στρατηγού Τσαντ έφθανε η πληροφορία ότι οι πραξικοπηματίες ξεκινούσαν από τη Λεμεσό για την Πάφο. αποφασίστηκε να ανατιναχθούν τα γεφύρια, αν η πληροφορία ήταν σωστή, για να μη μπορούν να περάσουν τα τανκς και τα τεθωρακισμένα. Για τον σκοπό αυτό πήγαν αρκετοί από την Πάφο και κατέλαβαν επίκαιρα σημεία του δρόμου Λεμεσού- Πάφου. Στο μεταξύ έκαμα και άλλη ραδιοφωνική ομιλία στην αγγλική, για να ακουστή στον έξω κόσμο.

Η πληροφορία ότι τανκς και τεθωρακισμένα ξεκίνησαν από την Λεμεσό για την Πάφο ήταν σωστή. Δεν ακολούθησαν, όμως τον κύριο δρόμο, αλλά ένα χωματόδρομο μέσα από το δάσος. Και θα αργούσαν πολύ, ώσπου να φθάσουν στην Πάφο. Εγώ έκανα τη σκέψη να πάω στο χωριό μου, που βρίσκεται σε ύψωμα και δεσπόζει σε ολόκληρη σχεδον την περιοχή της Πάφου. Πίστευα πως δεν μπορούσαν να φθάσουν μέχρις εκεί τα τανκς

των πραξιοπηματιών. Αλλά ο Μητροπολίτες, οι βουλευτές, και ο δήμαρχος της Πάφου είχαν άλλη γνώμη. Με συνεβούλευσαν να φύγω από την Κύπρο. Όταν για πρώτη φορά άκουσα αυτή την εισήγηση ήταν πολύ έντονη η αντίδραση μου. Δεν μπορούσα να συμβιβαστώ με μια τέτοια σκέψη. Θάλεγε ο λαός τον οποίο είχα καλέσει σε αντίσταση ότι τον εγκατέλειψα και έφυγα για να σώσω την ζωή μου. Πρόταση για φυγή απέρριψα και το προηγούμενο βράδυ, όταν κάποιος μου είπε ότι είχε στην διάθεση μου πλοίο. Βρήκα, όμως τελικά πως δεν ήταν αβάσιμα τα επιχειρήματα για την φυγή μου. Το θέμα δεν ήταν κατά πόσον θα μπορούσαν ή όχι να επικρατήσουν οι πραξικοπηματίες ή κατά πόσον η ζωή μου κινδύνευε, αλλά η αποφυγή της αιματοχυσίας. Οι πραξικοπηματίες ήταν αδίστακτοι. Και θα σκότωναν πολλούς. Πείσθηκα τελικά και απεφάσισα να φύγω από την Κύπρο. Πώς, όμως, θα έφευγα;

Ενας τρόπος υπήρχε. Να φύγω αεροπορικώς από τις βρετανικές βάσεις, που βρίσκονται σε μικρή απόσταση από την Λεμεσό. Για να φθάσω, όμως, μέχρις εκεί με αυτοκίνητο θα διέτρεχα σοβαρό κίνδυνο. Μόνο με ελικόπτερο μπορούσα να πάω στις βάσεις. Και φθάνοντας εκεί θα διεβίβαζα παράκληση στον πρόεδρο Σανιάτ της Αιγύπτου ή τον Πρόεδρο Αλ Ασσαντ της Συρίας να μου στείλουν αεροπλάνο για να φύγω. Ανάλογα με την προέλευση του αεροπλάνου θα ήταν και ο τόπος όπου θα πήγαινα φεύγοντας από την Κύπρο. Αν έπαιρνα νωρίτερα την απόφαση να φύγω, θάλεγα στον κ. Βέκμαν και τον Στρατηγό Τσαντ όταν ήλθαν να με δουν στην Πάφο, να διαθέσουν ελικόπτερο για τη μεταφορά μου στις Βρετανικές βάσεις. Αφού, όμως, αυτό δεν έγινε, έκανα άλλη σκέψη. Υπήρχε στην Πάφο απόσπασμα της Διεθνούς Ειρηνευτικής Δυνάμεως. Διεβίβασα στον Διοικητή του αποσπάσματος παράκληση να επικοινωνήσει με το αρχηγείο του στη Λευκωσία και να διαβιβάσει εκ μέρους μου ότι θα ήθελα να σταλή ελικόπτερο στην Πάφο, για να με μεταφέρει στην βάση Ακρωτηρίου, απ' όπου να αναχωρήσω εκτός Κύπρου. Ενώ γινόντουσαν αυτές οι συνεννοήσεις, άρχισε ο

κανονιοβολισμός της Μητροπόλεως από μια τορπιλλάκατο της Εθνικής Φρουράς. Αναγκάστηκα να φύγω από το κτίριο της Μητροπόλεως. Πήγα στο στρατόπεδο της Ειρηνευτικής Δυνάμεως αναμένοντας απάντηση για το ελικόπτερο που είχα ζητήσει. Η απάντηση καθυστέρησε και έμεινα εκεί κάπου τρεις ώρες. Για να δοθεί απάντηση έπρεπε να γίνει συνεννόηση με τον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών και με τη Βρετανική Κυέρνηση. Υστερα από πολλή καθυστέρηση έφθανε τελικά η απάντηση. Θα προσγειωνόταν στο στρατόπεδο αγγλικό ελικόπτερο, το οποίο θα με μετέφερε στην αεροπορική βάση του Ακρωτηρίου. Εκεί θα ήταν έτοιμο αγγλικό αεροπλάνο, που θα με πήγαινε στο Λονδίνο. Μόλις έφθασε το ελικόπτερο ανέβηκα σ' αυτό μαζί με τους τρεις συνοδούς μου. Προτού μπω στο ελικόπτερο, επιθεώρησα παρατεταγμένο τιμητικό στρατιωτικό απόσπασμα της Ειρηνευτικής Δυνάμεως των Ηνωμένων Εθνών. Δεν είχα βέβαια διάθεση να δεχθώ απόδοση τιμών. Εξετίμησα, όμως, τη χειρονομία του διοικητού του αποσπάσματος.

Δεν αποκρύπτω πως ένοιωθα πολύ άσχημα, όταν μπήκα στο ελικόπτερο. Συνειδητοποιούσα τώρα περισσότερο τη σκληρή πραγματικότητα. Όταν απογειωθήκαμε, κοίταξα από το παραθυράκι την Κυπριακή γη και ένα αίσθημα οδύνης έσφιγγε την καρδιά μου. Ξαν λαμπάδα έλειωνα, αναλίσκοντας τον εαυτό μου για το καλό της Κύπρου. Για ένα τέταρτο του αιώνα ήσαν για μένα ζωή και βίωμα η τύχη και το μέλλον της Κύπρου. Δοκίμασα αγωνίες, ταπεινώσεις, εξορίες, απόπειρες κατά της ζωής μου και πολλές άλλες ταλαιπωρίες για χάρη του κυπριακού λαού, που αγάπησα και με αγάπησε. Και τώρα αναγκαζόμουν να φύγω. Με έδιωχναν από την Κύπρο. Δεν μπορούσα ποτέ να διανοηθώ ότι ήταν δυνατό να μου συμβή τέτοιο κακό. Σκεπτόμουν ακόμη και τα επακόλουθα του πραξικοπήματος. Δεν είχα αμφιβολία πως η Τουρκία θα εύρισκε αφορμή να εισβάλει στην Κύπρο.

Όταν το ελικόπτερο έφθασε στην βάση του Ακρωτηρίου έτοιμο για απογείωση ήταν το αγγλικό

αεροπλάνο που θα μας μετέφερε στο Λονδίνο. Κατεβήκαμε από το ελικόπτερο, για να ανεβούμε αμέσως στο αεροπλάνο.

Λίγο μετά την απογείωση, ένας άγγλος αξιωματικός που θα μας συνώδευε, με πληροφόρησε ότι θα κάναμε σταθμό στη Μάλτα για ανεφοδιασμό. Φθάσαμε στη Μάλτα γύρω στις 9 το βράδυ. Στο αεροδρόμιο ήλθαν, για να με υποδεχθούν, ο Γενικός Κυβερνήτης της Μάλτας Σερ Αντονι Μάμο, ο πρωθυπουργός κ. Ντον Μιντώφ, υπουργοί, ο εκεί βρετανός Υπατος Αρμοστής και άλλοι επίσημοι. Ο κ. Μιντώφ επέμενε να μείνω το βράδυ στη Μάλτα. Πρόσθεσε μάλιστα, πως, αν ήθελα να παραμείνω εκεί, θα με θεωρούν σαν αδελφό τους και πρέπει να νοιώθω σαν να είμαι σπίτι μου, στη δική μου χώρα. Ήταν πράγματι πολύ θερμή και συγκινητική η υποδοχή, της οποίας έτυχα στη Μάλτα. Αν και προτιμούσα να συνεχίσω την πτήση στο Λονδίνο, συμφώνησα τελικά να μείνω στο βράδυ στη Μάλτα. Φιλοξενήθηκα στο κυβερνείο, στο ίδιο διαμέρισμα, όπου έμεινα ένα χρόνο νωρίτερα, όταν πήγα στη Μάλτα για επίσημη επίσκεψη. Κάποια στιγμή ο κ. Μιντώφ με ρώτησε αν είχα χρήματα ή αν χρειαζόμουν ο,τιδήποτε. Του είπα πως μερικά χρειώδη θα τα αγοράσω από το Λονδίνο. Την άλλη μέρα το πρωί μου έστειλε ένα μεγάλο πακέτο. Όταν το άνοιξα είδα πως περιείχε εσώρουχα. Ήσαν, όμως, μεγέθους που δεν μπορούσα να τα χρησιμοποιήσω. Κι' έτσι προτίμησα να μείνω με τα δικά μου ρούχα μέχρι το Λονδίνο. Το μόνο, που έκανα, ήταν να περιποιηθώ κάπως το ράσο, που μου είχε δανείσει, ένας μοναχός της Μονής Κύκκου, ο σκευοφύλαξ Μακάριος Κυκκώτης. Είδα στο γραφείο του διαμερίσματος, όπου έμεινα στη Μάλτα, ένα μελανοδοχείο. Απ' αυτό πήρα και χρησιμοποίησα μελάνι για βάψω την άκρη του γιακά του ράσου, που ήταν φθαρμένος και φαινόταν από μέσα η άσπρη φόδρα.

Όταν έφυγα από το Προεδρικό, πίστευα πως θα γύριζα πίσω και δεν εφόρεσα το ράσο και το καλυμμαύχι μου. Ούτε πήρα μαζί μου το εγκόλπιο μου.

Έφυγα με το "αντερί" όπως λέμε το εσώρασο. Μ' αυτό συνηθίζω να κάθωμαι στο γραφείο και να εργάζωμαι, όταν δεν έχω να δεχθώ επισήμους. Όταν λοιπόν έφθασα στο μοναστήρι του Κύκκου, ζήτησα προτού ξεκινήσω για την Πάφο, ένα ράσο και ένα καλυμμαύχι. Ο πατήρ Μακάριος πολύ πρόθυμα μου έδωσε αυτά που ζήτησα. Έχει το ίδιο ανάστημα με μένα και το ράσο ερχόταν και στα δικά μου μέτρα. Ήταν, όμως, κάπως πολαιό και φθασμένο. Το καλυμμαύχι ήταν κανούργιο, αλλά λιγάκι μικρό. Από τον Μητροπολίτη Πάφου δανείστηκα ένα εγκώλπιο. Έτσι, όταν αναχωρούσα από την Κύπρο για το Λονδίνο, προσπαθούσα να έχω μια αξιοπρεπή εμφάνιση.

Το πρωί της 17ης Ιουλίου έφυγα από τη Μάλτα για το Λονδίνο. Στο αεροδρόμιο με υπεδέχθησαν εκπρόσωπος της βασιλίσσης, μέλη της Κυβερνήσεως και ο Υπατος Αρμοστής της Κύπρου κ. Κ. Ασιώτης, ο οποίος, παρά τις απειλές του πραξικοπηματικού καθεστώτος, αρνήθηκε να το αναγνωρίσει και να δέχεται εντολές του. Ήσαν όλοι πολύ ευγενείς και περιποιητικοί. Και μέχρι την επομένη, που θάφευγα για τη Νέα Υόρκη, θα ήμουν φιλοξενούμενος της αγγλικής Κυβερνήσεως, δεν είχα καθόλου χρήματα μαζί μου. Για να αγοράσω τα πιο στοιχειώδη πράγματα, μια βούρτσα, μια οδοντόπαστα, μερικά εσώροχια, μια βαλίτσα και μια τσάντα, δανείστηκα χρήματα από την Κυπριακή Υπάτη Αρμοστεία.

Το απόγευμα της ίδιας ημέρας είχα συνάντηση με τον Αγγλο Πρωθυπουργό κ. Χάρολντ Ουίλσον και τον υπουργό Εξωτερικών κ. Τζέιμς Κάλλαχαν. Μου είπαν εμφαντικά και οι δυο ότι η αγγλική Κυβέρνηση θα εξακολουθήσει να με αναγνωρίζει ως τον νόμιμο Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, εξεφράσθησαν δε με πολύ δυσμενή σχόλια για τους πραξικοπηματίες.

Επιστρέφοντας μετά τις συναντήσεις αυτές στο ξενοδοχείο βρέθηκα μπροστά σε μια μεγάλη συγκέντρωση που ωργάνωσαν οι Έλληνες Κύπριοι του Λονδίνου, για να εκφράσουν συμπαράσταση προς εμένα και καταδίκη του πραξικοπήματος. Χαιρέτισα με λίγα

λόγια από τον εξώστη του ξενοδοχείου τη συγκέντρωση και, όπως ήταν φυσικό, μίλησα με σφοδρότητα κατά της χούντας. Προς το βράδυ είχα μάθει ότι στο Λονδίνο βρισκόταν και ο Τούρκος Πρωθυπουργός κ. Ετζβίτ. Δεν ήξερα όμως, τότε ποιος ήταν ο σκοπός της επισκέψεως του.

Το πρώτο τηλεφώνημα, που πήρα, όταν έφθασα στο Λονδίνο, ήταν από τον κ. Μιχάλη Δούντα που υπηρετούσε τότε στις Βρυξέλλες και είναι σήμερα Πρέσβης της Ελλάδος στην Κύπρο. Ο κ. Δούντας που κατά την επταετία της δικτατορίας ανέπτυξε σοβαρή αντιστασιακή δράση, μου είπε, πως κατά την άποψη του θα γίνη τουρκική εισβολή και πιθανώς κάτι παρόμοιο να κάμη και η ελληνική χούντα, με αποτέλεσμα τη διχοτόμηση της Κύπρου και τη διπλή ένωση. Αυτή ήταν και η δική μου γνώμη. Η χούντα θα αντιλαμβανόταν ότι η Τουρκία δεν θα έμενε αδιάφορη σε περίπτωση πραξικοπήματος. Παρά ταύτα, το πραξικόπημα έγινε. Απέτυχε, όμως, στον στόχο του που ήταν η εξόντωση μου. Και το γεγονός ότι επέζησα έκαμε τη χούντα να μη τολμήση να προχωρήση στα σχέδια της για διχοτόμηση και διπλή ένωση.

Αυτή είναι η μόνη λογική εξήγηση που μπορεί να δοθή για το πραξικόπημα, στο οποίο τόσο απροκάλυπτα και επιδεικτικά έλαβε μέρος και η Ελληνική Δύναμις Κύπρου (ΕΛΔΥΚ).

Στις λίγες ώρες που έμεινα στο Λονδίνο, διάβασα μερικά συλλυπητήρια τηλεγραφήματα ξένων διπλωματών για τον "θάνατο" μου που εστάλησαν στην κυπριακή Υπάτη Αρμοστεία. Όταν έμαθαν πως βρίσκομαι στην ζωή, έστειλαν άλλα τηλεγραφήματα για να εκφράσουν τη χαρά τους. Διάβασα επίσης και εφημερίδες που με μεγάλους τίτλους ανάγγελλαν τον θάνατο μου. Εκείνο που ιδιαίτερα με συνεκίνησε ήσαν δηλώσεις Αγγλων βουλευτών και άλλων προσωπικοτήτων που εδημοσιεύθησαν στον τύπο. Ήσαν πράγματι ωραίες νεκρολογίες. Και ίσως να είμαι ο μόνος άνθρωπος που διάβασε τι είπαν άλλοι γι' αυτόν μετά τον "θάνατο" του. Δεν ξέρω, όταν πεθάνω, αν θα πουν και πάλιν για

μένα τα ίδια καλά λόγια.